04. וירא. ענוותנותו של אברהם: עומק הביטוי עָפָר וָאֵפֶר על פי ה'בית הלוי'

רבי יוסף דוב סולובייצ'יק (1820-1892), המכונה ה-'בית הלוי' על שם חיבורו על התורה, מבאר את העומק שמאחורי טענת אברהם אבינו (בראי יח 27): וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר, ואינו מתייחס אליו כביטוי פיוטי גרידא.

עָפָר, מסביר ה-'בית הלוי', הוא דבר אשר כשלעצמו אינו בעל חשיבות, אבל יש בו פוטנציאל להצמיח או להיות בסיס לבנייה. בעיקרו של דבר, לעפר אין עבר משמעותי, אבל טמון בו פוטנציאל לעתיד.

אֵפֶר, לעומת זאת, הוא ההיפך הגמור: אין לו עתיד, שכן שום דבר אינו צומח ממנו ואינו יסוד מוצק לבנות עליו. ומאידך, האפר היה פעם עץ חשוב וממנו יוצרים חפצים. במילים אחרות, כשם שלעפר אין עבר משמעותי, כך לאפר אין עתיד משמעותי.

בהקשר הזה, אברהם אבינו אמר להקב"ה בענוותנותו הגדולה כי כיחיד, הוא דומה למי שאין לו לא עבר ולא עתיד. שכן, אף על פי שלא הכחיש את גדולת מעמדו בעולם, ידע אברהם אבינו שכל הצלחתו, הן בעבר והן בעתיד, נובעת אך ורק מחסדו של הקב"ה. זוהי הענווה העצומה שהפגין אברהם אבינו.

חכמי התלמוד (מס' חולין יח/א) מסבירים שבזכות ענוותנותו, זכו צאצאי אברהם לשכר כפול: העפר שישמש להתיר אישה סוטה (חשודה בניאוף) ואפר הפרה האדומה שיטהר את מי שנטמאו במגע עם מת.

ה-'בית הלוי' מציין ששתי מצוות אלו תואמות בדיוק לטענת אברהם: העפר שאין לו עבר בא לזכות אישה חשודה ומאפשר לה להישאר נשואה ולבנות את עתידה. האפר של הפרה האדומה טיהר אדם מעכשיו, וטהרה זו היא נקודה חדשה לעתידו של אדם זו.